

فهرست مطالب

سخنی با خواننده.....	۱۷
مقدمه.....	۲۱
درباره اثر حاضر.....	۲۳

فصل اول: دین و سیاست

۱. ویژگی های دین اسلام.....	۳۳
۱-۱. دعوت به وحدت و برادری.....	۳۳
۱-۲. منبع خیر و حق.....	۳۳
۱-۳. متین بودن دین اسلام.....	۳۴
۱-۴. حنیف و سمحه و سهل بودن دین اسلام.....	۳۴
۱-۵. نفی رهبانیت در اسلام.....	۳۵
۱-۶. جامعیت دین اسلام.....	۳۶
۱-۷. جاودانگی دین اسلام.....	۴۷
۱-۸. جهان شمولی دین اسلام.....	۴۹
۱-۹. عدم سختگیری در جعل اولیه احکام و تدریجی بودن برخی از قوانین اسلام.....	۵۰

- ۱-۱۰. مسئولیت‌پذیری و اهتمام به امور اجتماعی مسلمین..... ۵۵
۲. پیوند دین و سیاست..... ۵۵
- ۲-۱. نبوت و حکمرانی دو هدیه الهی به پیامبران ابراهیمی..... ۵۵
- ۲-۲. دینداری و امامت..... ۵۶
- ۲-۳. محوریت امام در جامعه دینی..... ۵۹
- ۲-۴. امتداد امامت تا جهان آخرت..... ۶۰
- ۲-۵. عبادت و سیاست..... ۶۱
- ۲-۵-۱. نماز جمعه..... ۶۴
- ۲-۵-۲. نماز عید فطر و قربان..... ۶۶
- ۲-۵-۳. حج..... ۶۶
- ۲-۶. توحید و امامت (ارتباط شناخت خدا با شناخت امام)..... ۶۸
- ۲-۷. عبادت و ولایت..... ۷۱
- ۲-۸. دعا و سیاست..... ۷۵
- ۲-۹. اخلاص در سیاست..... ۷۷
- ۲-۱۰. غدیر و عاشورا نماد سیاست در اسلام..... ۷۷
- ۲-۱۱. نقش و تأثیر ماوراء طبیعت در سیاست و حکومت..... ۸۱
- ۲-۱۱-۱. نقش اعتقاد به معاد در تصحیح رفتار حاکم..... ۸۷
- ۲-۱۱-۲. شب قدر و محتملات سیاسی..... ۸۸
- ۲-۱۱-۳. سنت تغییرناپذیر الهی در امتحان امت‌ها..... ۸۹
۳. اصول و مبانی سیاست در حکومت اسلامی..... ۹۱
- ۳-۱. شریعت مبنای حکم و عملکرد حاکم..... ۹۱
- ۳-۲. عقل و عقلانیت پایه و اساس مسئولیت‌پذیری در زندگی سیاسی - اجتماعی..... ۹۲

۳-۲-۱	مفهوم عقل از نگاه دین.....	۹۳
۳-۲-۲	تلازم عقل و دینداری.....	۹۴
۳-۲-۳	جایگاه عقل در دین.....	۹۵
۳-۲-۴	جایگاه عقل در تدبیر زندگی دنیوی و اخروی.....	۹۷
۳-۲-۵	مذمت جاهلیت سیاسی.....	۹۹
۳-۲-۶	مبارزه با جاهلیت.....	۹۹
۳-۲-۷	مذمت اکثریت در قرآن و احادیث.....	۱۰۰
۳-۲-۸	مستضعف سیاسی.....	۱۰۱
۳-۳	آزادی.....	۱۰۲
۳-۴	شایسته سالاری (تقدیم افضل بر فاضل و انتخاب حاکم اصلح).....	۱۰۳
۳-۴-۱	تقوا ملاک برتری افراد.....	۱۰۵
۳-۵	وحدت و جمع گرایی.....	۱۰۶
۳-۶	مهرورزی.....	۱۰۷
۳-۷	رعایت حقوق افراد.....	۱۰۷
۳-۸	مصلحت و مفسده ملاک و مناط تشریع احکام.....	۱۰۸
۳-۹	رنگ دینی داشتن امور از جمله سیاست.....	۱۰۹
۳-۱۰	اهمیت فرهنگ و تقدم آن بر ثروت.....	۱۱۱
۳-۱۱	قرآن و سنت مبنای قانونگذاری و رفتارهای سیاسی - اجتماعی.....	۱۱۱
۳-۱۲	نکوهش کاربرد خدعه در سیاست.....	۱۱۳
۳-۱۳	درباره ریاست زنان.....	۱۱۴
۳-۱۳-۱	نفی مشورت با زنان.....	۱۱۵
۳-۱۳-۲	مشارکت سیاسی زنان (بیعت).....	۱۱۶

۴. قواعد سیاست ۱۱۹
- ۴-۱. خیر و شر ۱۱۹
- ۴-۲. حق و باطل ۱۲۰
- ۴-۳. عدالت ۱۲۲
- ۴-۴. اعتدال (خیر الامور اوسطها) ۱۲۵
- ۴-۵. انصاف ۱۲۶
- ۴-۵-۱. مفهوم انصاف ۱۲۸
- ۴-۶. مساوات و برابری ۱۲۸
- ۴-۷. قاعده لاضرر و لاجرح ۱۳۰

فصل دوم: حکومت و رهبری

۱. ضرورت اجتماع (فلسفه تشکیل جامعه) ۱۳۳
۲. ضرورت حکومت ۱۳۷
۳. ضرورت وجود امام و حاکم در جامعه ۱۴۵
۴. جایگاه امامت و ولایت در دین ۱۴۸
۵. اهداف حکومت ۱۵۱
۶. وحدت رهبری ۱۵۳
- ۶-۱. اوصاف و شرایط حاکم اسلامی ۱۵۶
- ۶-۱-۱. شرایط و صفات ایجابی ۱۵۶
- ۶-۱-۱-۱. ایمان ۱۵۶
- ۶-۱-۱-۲. عقل ۱۵۶
- ۶-۱-۱-۳. علم (اعلمیت) ۱۵۹

۱۶۴ عدالت و تقوا. ۶-۱-۱-۴
۱۶۷ حلم. ۶-۱-۱-۵
۱۶۸ شرح صدر (ظرفیت تحمل ناملايمات). ۶-۱-۱-۶
۱۷۰ صبر و استقامت. ۶-۱-۱-۷
۱۷۳ راستگویی. ۶-۱-۱-۸
۱۷۵ امین بودن. ۶-۱-۱-۹
۱۷۵ حسن سابقه. ۶-۱-۱-۱۰
۱۷۷ حسن مدیریت. ۶-۱-۱-۱۱
۱۷۷ کیاست و هوشمندی. ۶-۱-۱-۱۲
۱۷۸ عاقبت اندیشی. ۶-۱-۱-۱۳
۱۷۸ شایستگی و توانایی. ۶-۱-۱-۱۴
۱۷۹ عزت و نفوذناپذیری. ۶-۱-۱-۱۵
۱۸۰ حسن خلق (اخلاق حسنه). ۶-۱-۱-۱۶
۱۸۱ سخاوت. ۶-۱-۱-۱۷
۱۸۱ تواضع. ۶-۱-۱-۱۸
۱۸۳ انصاف. ۶-۱-۱-۱۹
۱۸۴ ساده زیستی. ۶-۱-۱-۲۰
۱۸۶ ساده زیستی پیامبر ﷺ و علی علیه السلام در دوران خلافت. ۶-۱-۱-۲۰-۱
۱۸۸ زهد و پارسایی. ۶-۱-۱-۲۱
۱۸۹ عدم منافات حکومت داری با زهد. ۶-۱-۱-۲۱-۱
۱۹۱ اعتدال و میانه روی در انفاق و هزینه بیت المال. ۶-۱-۱-۲۱-۲
۱۹۳ جواز استفاده حاکم از زینت و لباس های گران بها. ۶-۱-۱-۲۱-۳

- ۱۹۸..... ۶-۱-۲. صفات سلبی و ناپسند حاکم اسلامی
- ۱۹۸..... ۶-۱-۲-۱. کبر
- ۲۰۰..... ۶-۱-۲-۲. عجب و خودپسندی
- ۲۰۱..... ۶-۱-۲-۳. حب ستایشگری
- ۲۰۲..... ۶-۱-۲-۴. ریاست طلبی
- ۲۰۵..... ۶-۱-۲-۵. دنیاگرایی
- ۲۰۷..... ۶-۱-۲-۶. هواپرستی
- ۲۰۸..... ۶-۱-۲-۷. طمع
- ۲۰۹..... ۶-۱-۲-۸. بخل
- ۲۰۹..... ۶-۱-۲-۹. غضب
- ۲۱۰..... ۶-۱-۲-۱۰. خلف وعده
- ۲۱۱..... ۶-۱-۲-۱۱. کج خلقی
- ۲۱۲..... ۶-۱-۲-۱۲. سفاهت
- ۲۱۲..... ۶-۱-۲-۱۳. خیانت
- ۲۱۴..... ۶-۱-۲-۱۴. دروغ
- ۲۱۴..... ۶-۱-۲-۱۴-۱. موارد جواز دروغ [مصلحت و اصلاح ذات البین]
- ۲۱۶..... ۶-۲. احادیث جامع در بیان صفات حاکم اسلامی
- ۲۲۰..... ۶-۳. شرایط و صفات کارگزاران
- ۲۲۰..... ۶-۳-۱. انتخاب افراد صاحب عقل و خرد
- ۲۲۰..... ۶-۳-۲. انتخاب افراد صاحب حسب و شخصیت (کرامت)
- ۲۲۱..... ۶-۳-۳. اجتناب از انتخاب افراد تازه به دوران رسیده
- ۲۲۲..... ۶-۳-۴. اجتناب از انتخاب افراد فرومایه

۲۲۳ ۵-۳-۶. اجتناب از انتخاب افراد خائن
۲۲۴ ۶-۳-۶. اجتناب از انتخاب شراب‌خوار
۲۲۶ ۷-۳-۶. اجتناب از انتخاب افراد فاسق
۲۲۷ ۸-۳-۶. اهتمام به نماز

فصل سوم: انواع حکومت

۲۲۹ معیارهای طبقه‌بندی حکومت‌ها
۲۳۶ ۱. حکومت عدل
۲۳۶ ۱-۱. حکومت پیامبران
۲۳۶ ۱-۱-۱. حکومت رسول الله ﷺ
۲۳۷ ۱-۱-۲. ویژگی‌های پیامبر ﷺ
۲۳۹ ۱-۱-۳. آثار حکومت رسول الله ﷺ
۲۳۹ ۲-۱. حکومت امام معصوم علیهم‌السلام
۲۴۵ ۱-۲-۱. ضرورت شناخت امام معصوم علیهم‌السلام
۲۵۰ ۱-۲-۲. اهمیت و جایگاه امامت در اسلام
۲۵۳ ۱-۲-۳. جایگاه امام عادل
۲۵۴ ۱-۲-۴. لزوم حمایت از امام عادل در دولت جائز
۲۵۴ ۱-۲-۵. آثار حکومت معصوم علیهم‌السلام
۲۵۶ ۱-۲-۶. عدم استفاده ائمه علیهم‌السلام از معجزه در اداره امور دنیوی
۲۵۷ ۱-۲-۷. شرایط و صفات امام معصوم علیهم‌السلام
۲۵۷ ۱-۲-۷-۱. علم لدنی
۲۶۳ ۱-۲-۷-۲. عصمت

- ۳-۷-۲-۱. نصب الهی..... ۲۶۵
- ۱-۲-۷-۳-۱. مستندات قرآنی نصب الهی..... ۲۶۹
- ۱-۲-۷-۴. شجاعت..... ۲۸۳
- ۱-۲-۷-۵. دیگر شرایط و صفات امام معصوم علیه السلام..... ۲۸۴
- ۱-۲-۸. ویژگی های امام معصوم علیه السلام..... ۲۹۳
- ۱-۲-۸-۱. اطلاق نور بر امام معصوم علیه السلام..... ۲۹۳
- ۱-۲-۸-۲. قیام و قعود ائمه علیهم السلام بر اساس امر الهی..... ۲۹۷
- ۱-۲-۹. حکومت و خلافت علی علیه السلام..... ۲۹۷
- ۱-۲-۱۰. نص بر خلافت و امامت امام حسن علیه السلام..... ۳۰۰
- ۱-۲-۱۱. حکومت امام زمان علیه السلام..... ۳۰۱
- ۱-۲-۱۱-۱. فلسفه انتظار..... ۳۰۴
- ۱-۲-۱۱-۲. قطعیت ظهور..... ۳۰۶
- ۱-۲-۱۱-۳. نشانه های ظهور..... ۳۰۹
- ۱-۲-۱۱-۴. مستندات قرآنی ظهور امام زمان علیه السلام..... ۳۱۰
- ۱-۲-۱۱-۵. آرزوی برپایی حکومت جهانی، وظیفه شیعیان در عصر غیبت..... ۳۱۱
- ۱-۲-۱۱-۶. عدم تعیین زمان ظهور و تکذیب وقاتون..... ۳۱۳
- ۱-۲-۱۱-۷. ویژگی های حکومت امام زمان علیه السلام..... ۳۱۴
- ۱-۲-۱۱-۷-۱. دولت کریمه..... ۳۱۴
- ۱-۲-۱۱-۷-۲. گسترش عدالت..... ۳۱۵
- ۱-۲-۱۱-۷-۳. قضاوت بر اساس سیره حضرت داود علیه السلام..... ۳۱۷
- ۱-۲-۱۱-۷-۴. اقتدار حکومت امام زمان علیه السلام..... ۳۱۷
- ۱-۲-۱۱-۷-۵. استفاده از اموال ذخیره شده در گسترش حکومت اسلامی..... ۳۱۸

۳۱۹	۶-۷-۱۱-۱. کیفیت رفتار امام زمان (عج) با غیر شیعیان.....
	۷-۷-۱۱-۲. اساس حکومت حضرت مهدی (عج) بر انتقام از
۳۲۰	دشمنان.....
۳۲۱	۸-۷-۱۱-۱. تقسیم اراضی بین شیعیان.....
۳۲۱	۹-۷-۱۱-۲. پیشرفت علم و دانش.....
۳۲۲	۳-۱. حکومت فقیه جامع الشرایط.....
۳۲۴	۱-۳-۱. اهمیت تفقه در دین.....
۳۲۶	۲-۳-۱. جایگاه عالمان دین در جامعه.....
۳۲۷	۳-۳-۱. علامت و نشانه‌های عالمان حقیقی.....
۳۲۸	۴-۳-۱. نکوهش عالم‌نمایان.....
۳۳۳	۵-۳-۱. عالم فاسد.....
۳۳۴	۲. حکومت جور.....
۳۳۶	۱-۲. طاغوت.....
۳۳۷	۱-۲-۱. اطلاق طاغوت بر حاکم جور.....
۳۳۸	۲-۲-۱. اطلاق ظلمت بر حاکم جائر.....
۳۳۹	۲-۲. عدم مشروعیت امامت و حکومت ظالم.....
۳۴۴	۳-۲. عوامل سلطه‌اشرار بر جامعه.....
۳۴۹	۴-۲. نکوهش حاکم جائر.....
۳۵۰	۵-۲. عذاب حاکم جائر.....
۳۵۱	۶-۲. خلافت.....
۳۵۷	۱-۶-۲. حکومت بنی‌امیه.....
۳۶۰	۲-۶-۲. حکومت معاویه.....

- ۳-۶-۲. حکومت بنی عباس..... ۳۶۱
- ۷-۲. انحطاط حکمرانی در آخرالزمان..... ۳۶۳
- ۱-۷-۲. سلطنت زنان و امارت کودکان در آخرالزمان..... ۳۶۶
- ۸-۲. آثار حکومت جور در جامعه..... ۳۶۷
- ۱-۸-۲. به کارگماردن منافقان از سوی حاکمان جور..... ۳۶۹
- ۹-۲. فرجام حاکمان جائر..... ۳۷۱
- ۱۰-۲. تعامل با حاکم جائر..... ۳۷۲
- ۱-۱۰-۲. تعامل اثباتی با حاکم جائر..... ۳۷۲
- ۱-۱۰-۲. پذیرش قضاوت از طرف جائر..... ۳۷۳
- ۲-۱۰-۱-۲. شرایط پذیرش ولایت در حکومت جور..... ۳۷۵
- ۳-۱۰-۱-۲. نمونه‌های تاریخی پذیرش ولایت جائر..... ۳۷۸
- ۱-۳-۱۰-۲. ولایت زیاد ابن ابی سلمه..... ۳۷۸
- ۲-۳-۱۰-۲. ولایت علی بن یقطین..... ۳۷۹
- ۳-۳-۱۰-۲. ولایت حسین بن عبدالله نیشابوری..... ۳۷۹
- ۴-۱۰-۱-۲. پذیرش هدیه حاکم جور..... ۳۸۱
- ۵-۱۰-۱-۲. حاکم جور و جواز خرید و فروش اراضی خراجیه..... ۳۸۳
- ۶-۱۰-۱-۲. میانجیگری برای نجات افراد بی گناه از دست حاکم جائر..... ۳۸۴
- ۷-۱۰-۱-۲. جواز قسم دروغ در برابر حاکم جور مبنی بر پرداخت مالیات..... ۳۸۵
- ۸-۱۰-۱-۲. شرایط قیام علیه حکومت جور و تشکیل حکومت عدل..... ۳۸۷
- ۹-۱۰-۱-۲. تقیه در حکومت جور..... ۳۹۱
- ۱-۹-۱۰-۲. فلسفه تشریع تقیه..... ۳۹۲

۳۹۳ جایگاه تقیه در اسلام..... ۲-۱۰-۱-۹-۲
۳۹۴ وجوب تقیه..... ۲-۱۰-۱-۹-۳
۳۹۸ مستندات قرآنی تقیه..... ۲-۱۰-۱-۹-۴
۴۰۱ شرایط تقیه..... ۲-۱۰-۱-۹-۵
۴۰۱ موارد تقیه..... ۲-۱۰-۱-۹-۶
۴۰۳ احترام حاکم جائر در شرایط تقیه..... ۲-۱۰-۱-۹-۷
۴۰۴ تقیه مداراتی..... ۲-۱۰-۱-۹-۸
۴۰۹ شدت تقیه در آخرالزمان..... ۲-۱۰-۱-۹-۹
۴۱۰ مذمت ترک تقیه..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۰
۴۱۱ مضاعف بودن ثواب عبادت در دولت باطل (تقیه)..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۱
۴۱۳ رازداری..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۲
۴۱۵ حرمت افشاگری اسرار (امنیتی و حکومتی)..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۳
۴۱۸ نکوهش افشای اسرار و پیامدهای آن..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۴
۴۲۰ تقیه اصحاب پیامبر ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۵
۴۲۲ تقیه اصحاب ائمه ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۶
۴۲۷ تقیه ائمه ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷
۴۲۸ تقیه امام علی ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۱
۴۳۱ تقیه امام سجاد ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۲
۴۳۴ تقیه امام باقر ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۳
۴۳۶ تقیه امام صادق ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۴
۴۴۷ تقیه امام کاظم ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۵
۴۵۲ تقیه امام رضا ﷺ..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۶

- ۴۵۷..... ولایتعهدی امام رضا علیه السلام..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۶-۱
- ۴۶۰..... تقیه امام هادی علیه السلام..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۷
- ۴۶۰..... تقیه امام حسن عسکری علیه السلام..... ۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۸
- ۴۶۲..... تعامل سلبی با حاکم جائز..... ۲-۱۰-۲
- ۴۶۲..... حرمت پذیرش ولایت در حکومت جور..... ۲-۱۰-۲-۱
- ۴۶۶..... حرمت همکاری با حاکم جور..... ۲-۱۰-۲-۲
- ۴۶۸..... حرمت اطاعت از حاکم جائز..... ۲-۱۰-۲-۳
- ۴۷۱..... حرمت گرایش به طاغوت..... ۲-۱۰-۲-۴
- ۴۷۲..... حرمت کمک به ظالم..... ۲-۱۰-۲-۵
- ۴۷۴..... حرمت دوست داشتن بقای ظالم..... ۲-۱۰-۲-۶
- ۴۷۵..... حرمت جهاد در حکومت جور..... ۲-۱۰-۲-۷
- ۴۷۶..... اظهار سرور برای مرگ ظالم..... ۲-۱۰-۲-۸
- ۴۷۸..... حکم کسب و درآمد در حکومت حاکم جور..... ۲-۱۰-۲-۹
- ۴۸۱..... کراهت درخواست مال از حاکم جائز..... ۲-۱۰-۲-۱۰
- ۴۸۳..... مبارزه با حاکم جائز..... ۲-۱۰-۲-۱۱
- ۴۸۴..... مبارزه با حاکم جائز مشروط به وجود نیرو..... ۲-۱۰-۲-۱۱-۱
- ۴۸۷..... سختی زندگی در حکومت حاکم جائز..... ۲-۱۰-۲-۱۲

سخنی با خواننده

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی-اجتماعی بود. این ایده در سطح ملی ترسیم‌کننده هویت دینی-ملی و حیات سیاسی-اجتماعی ایرانیان و در سطح فراملی تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. ترسیم هویت دینی-ملی و تلاش برای بازسازی تمدن اسلامی، پرسش‌ها و معضلاتی جدید را در دو سطح مذکور به وجود آورد که تا کنون منابع دینی و دینداران در عرصه علوم و مراکز علمی با آن به طور جدی مواجه نشده بودند. پاسخگویی به این پرسش‌ها و معضلات بی‌تردید نیازمند بازنگری در مبانی و بینش حاکم بر علوم رایج انسانی و اجتماعی در کنار بازگشتی روشمند و نقادانه به سنت فکری است. این بازنگری ضمن فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از توانمندی‌های سنت و دانش سنتی، امکان استفاده از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های علوم جدید در دوران معاصر را به ارمغان می‌آورد؛ بنابراین وظایف مراکز علمی و پژوهشی در جمهوری اسلامی بسی سنگین است. این مراکز از سویی رسالت پاسخگویی به پرسش‌ها و معضلات فکری را برعهده دارند و از سوی دیگر به فرهنگ‌سازی و تولید فکر و اندیشه به عنوان عناصر و لوازم اصلی احیای تمدن اسلامی باید اولویت دهند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی نیز با تلاش در جهت پاسخگویی به پرسش‌ها و معضلات فکری مربوط به حوزه پژوهشی خود و فراهم‌ساختن زمینه‌های لازم برای بازتولید فرهنگ سیاسی-دینی و ارائه دانش سیاسی مبتنی بر منابع اسلامی، هویت‌شناسی و هویت‌سازی در زمینه‌های فلسفه سیاسی، فقه سیاسی و علوم سیاسی را به عنوان مهم‌ترین هدف خود دنبال می‌کند. این پژوهشکده با فراهم‌کردن زمینه‌های رشد نیروی انسانی در عرصه پژوهش‌های سیاسی با رویکردهای فلسفی، فقهی و علمی تلاش می‌کند در جهت عزم و اراده ملی برای احیای تمدن اسلامی گام بردارد.

کتاب شریف کافی اثر گرانسنگ «ثقة الاسلام کلینی رحمه الله» از مهم‌ترین منابع روایی به شمار می‌رود و مؤلف آن از جمله محدثانی است که نقش اساسی در احیا و گسترش احادیث اهل بیت علیهم السلام داشته است. اعتبار و گستره موضوعی روایات معصومین علیهم السلام در کتاب کافی سبب گردیده تا دانش‌پژوهان رشته‌های مختلف علوم اسلامی و انسانی پاسخ بسیاری از پرسش‌های علمی خود را در آن جستجو کنند و با عنایت به اینکه بسیاری از روایات کافی بیانگر قواعد و اصول سیاسی و روش حکمرانی مطلوب در جوامع بشری است، روایات مزبور می‌تواند پاسخی به نیازهای جامعه بشری در مقوله سیاست و حکمرانی در عصر غیبت ارائه نماید.

تحقیق حاضر محصول تلاش علمی پژوهشگر فرهیخته حجت‌الاسلام و المسلمین ابوالفضل سلطان‌محمدی است که در راستای تدوین موسوعه روایات سیاسی شیعه و به منظور گردآوری و طبقه‌بندی نظام‌مند روایات سیاسی کتاب شریف کافی تدوین شده است. نویسنده در این اثر کوشیده با شناسایی کلیدواژه‌های سیاسی متداول و کشف روابط آنها، محدوده برداشت‌های سیاسی از روایات کافی را مشخص و بر اساس آن به گزینش و طبقه‌بندی روایات سیاسی اقدام نماید. ساختار این تحقیق با توجه به ماهیت و محتوای سیاسی روایات در

ذیل عناوین کلی نظیر دین و سیاست، حکومت و رهبری، انواع حکومت، حقوق و وظایف حاکم و مردم، اقتصاد حکومت اسلامی، قضاوت در حکومت اسلامی، جنگ و صلح، بقا و زوال حکومت و... سامان یافته است. امید است این تلاش ارزنده، رجوع محققان به این روایات را تسهیل نماید.

بی تردید اجرای این پژوهش و غنای علمی آن مدیون تلاش‌های ارزنده مدیر گروه فقه سیاسی حجت‌الاسلام و المسلمین سیدسجاد ایزدهی و ناظر پژوهش حجت‌الاسلام و المسلمین روح‌الله شریعتی و ارزیابان حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر عبدالله نظرزاده و حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجف لک‌زایی و حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر علی راد و مدیر محترم اداره امور پژوهشی دکتر محمود فلاح و کارشناسان گروه آقایان مجید اکبریان و حجت‌الاسلام سیدمحمدباقر حججی است که از زحمات و تلاش‌های آنان قدردانی می‌شود.

همچنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام و المسلمین آقای دکتر نجف لک‌زایی تشکر می‌کنم که بدون حمایت و مساعدت‌های بی‌دریغ و مؤثر ایشان پژوهش حاضر به سرانجام نمی‌رسید.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی، در راستای حیات و بالندگی علم و دانش، آثار خود را در اختیار جامعه علمی قرار داده، پیشاپیش از انتقادهای و پیشنهادها و علمی همه استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌های علمی موجبات رشد و پویایی فرهنگ سیاسی-دینی و زمینه‌های گسترش اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر مختار شیخ‌حسینی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

با توجه به اینکه درباره کتاب کافی به عنوان معتبرترین جامع روایی شیعه آثار فراوانی به نگارش درآمده، در اینجا برای آشنایی اجمالی با کتاب کافی و زندگی نامه مؤلف آن «ثقة الاسلام کلینی» خلاصه ای ذکر می شود. کلّین (بر وزن حسین) قریه ای در ۳۸ کیلومتری جنوب غربی شهر ری است. از این قریه فقها و محدثان بزرگی برخاسته اند که از جمله آنها محمد بن یعقوب کلینی است.^۱ سال ولادت کلینی معلوم نیست؛ ولی برخی با استناد به قرآینی سال ولادت وی را ۲۶۰ قمری تخمین زده و سن او را هنگام وفات حدود هفتاد سال نوشته اند.^۲ وی در تمام عمر خود ممتحن در تعلیم و تعلم و جمع آوری اخبار اهل بیت علیهم السلام بوده و از جمله کسانی است که نقش اساسی در احیا و گسترش احادیث داشته است و از این جهت بسیاری از او با لقب «مجدد» مذهب شیعه در قرن سوم یاد کرده اند.^۳ تعداد مشایخ کلینی که وی از آنها روایت نقل کرده، به ۴۵ نفر می رسد و

۱. اصول الکافی؛ ترجمه مصطفوی؛ مقدمه، ص ۶.

۲. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ المقدمة، ج ۱، ص ۳۵-۳۶ (ط - دارالحدیث).

۳. همان، ص ۳۴. امام خمینی علیه السلام در معرفی جایگاه علمی و اجتماعی مرحوم کلینی در کتاب اربعین می فرماید: «أفضل المحدثین، إمامهم، ثقة الاسلام والمسلمین، حجة الفرقه، رئیس الاقة، ركن الاسلام و ثقته، سلطان المحدثین، شیخ المحدثین و أفضلهم، عماد الاسلام والمسلمین، فخر الطائفة الحقّة و مقدّمهم» (امام خمینی؛ الأربعون حدیثاً؛ ح ۳۱، ۲۱، ۱۹، ۲۱، ۱۷، ۲۲، ۱۵، ۲۵، ۳۵ و ۱۶).

تعداد شاگردان وی را نیز ۳۵ نفر ذکر کرده‌اند.^۱ اثر معروف و ارزشمند شیخ کلینی کتاب کافی است که آن را در سه قسمت اصول (عقاید و اخلاق)، فروع (احکام) و روضه (تاریخ ائمه علیهم‌السلام) در مدت بیست سال به نگارش درآورده است.^۲ تعداد احادیث کافی بنا بر طبع دارالحدیث ۱۵۴۱۳ حدیث می‌باشد.^۳ مرحوم کلینی در مقدمه کتاب کافی علت تألیف و نیز وجه تسمیه آن را بیان کرده است. وی در این باره از خواسته برادران ایمانی خود می‌گوید که از او تألیف کتابی را درخواست نمودند که مشتمل بر تمام فنون دین باشد و طالب علم و هدایت را کفایت کند و علم دین و عمل به احادیث ائمه علیهم‌السلام را به ارمغان بیاورد. وی در تحقق این خواسته برادران ایمانی خود، کتاب کافی را در مدت بیست سال تألیف کرد و آن را هدیه ارزشمند الهی به پیروان اهل بیت علیهم‌السلام معرفی نمود که خداوند آن را میسور وی ساخته است.^۴ مرحوم کلینی غیر از کافی آثار علمی متعدد دیگری نیز داشته است. نجاشی از کتابی به نام الردّ علی القرامطة (طایفه‌ای از خوارج) نام برده^۵ و شیخ طوسی رحمته‌الله با عبارت «و له کتاب الرسائل» از رسائل منتسب به وی یاد کرده است.^۶ به تصریح بسیاری از سیره‌نویسان و مورخان شیخ کلینی در سال

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ المقدمة، ج ۱، ص ۴۵-۷۵ (ط - دارالحدیث). همچنین ر.ک:

الشافی فی شرح اصول الکافی؛ ج ۱، ص ۲۸-۳۲.

۲. رجال النجاشی؛ ص ۳۷۷.

۳. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ قم: دار الحدیث، ۱۴۲۹ق.

۴. مرحوم کلینی در مقدمه کافی می‌نویسد: «وَقُلْتُ: إِنَّكَ تُحِبُّ أَنْ يَكُونَ عِنْدَكَ كِتَابٌ كَافٍ يَجْمَعُ فِيهِ مِنْ جَمِيعِ فُنُونِ الدِّينِ، مَا يَكْتَفِي بِهِ الْمُتَعَلِّمُ، وَ يَرْجِعُ إِلَيْهِ الْمُسْتَشِيرُ، وَ يَأْخُذُ مِنْهُ مَنْ يُرِيدُ عِلْمَ الدِّينِ وَ الْعَمَلَ بِهِ بِالْأَنْبَارِ الصَّحِيحَةِ عَنِ الصَّادِقِينَ علیهم‌السلام وَ قَدْ يَسِّرَ اللَّهُ وَ لَهُ الْحَمْدُ تَأْلِيفَ مَا سَأَلْتُ...».

۵. رجال النجاشی؛ ص ۳۷۷.

۶. فهرست کتب الشيعة و أصولهم و أسماء المصنفين و أصحاب الأصول (طوسی، طبع جدید):

ص ۳۹۴.

۳۲۹ قمری در عراق وفات یافت^۱ و در شهر بغداد به خاک سپرده شد. البته برخی از سیره‌نویسان تاریخ وفات وی را سال ۳۲۸ قمری ذکر کرده‌اند.^۲ برای آشنایی بیشتر با زندگی‌نامه مرحوم کلینی به منابع معرفی شده در پاورقی رجوع شود.^۳

درباره اثر حاضر

روایات سیاسی از نظر اهمیت، تعداد و تنوع در میان روایات اسلامی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و مشتمل بر بسیاری از مباحث نظری و رهنمودهای عملی در حوزه سیاست و سیاست‌ورزی است؛ لذا منابع روایی سیاسی از منابع غنی علمی به شمار می‌رود. بدیهی است فقدان نقد و بررسی‌های عالمانه در این دسته از روایات و خلأ موجود در ارائه نظام‌مند آنها تلاش مضاعف اندیشمندان را می‌طلبد تا این خلأ موجود در جامعه علمی مرتفع گردد. قهراً این منابع روایی اگر در معرض تحقیق و بررسی‌های عالمانه و مجتهدانه قرار گیرد، مطالب علمی عمیق و فراوانی از آنها کشف و استخراج خواهد شد، همان گونه که در علم فقه و اصول فقه این امر محقق شده است. اندیشمند فرزانه حضرت آیت‌الله جوادی آملی مکرر فرموده‌اند: تحقیقاتی که مجتهدین متأخر در جمله

۱. رجال النجاشی؛ ص ۳۷۷.

۲. فهرست کتب الشیعة و أصولهم و أسماء المصنفین و أصحاب الأصول (طوسی، طبع جدید)؛ ص ۳۹۵.

۳. اصول کافی؛ ترجمه علی‌اکبر غفاری؛ مقدمه. در مقدمه این کتاب شرح حال مفصل و مسووطی درباره ثقة‌الاسلام کلینی آمده و از صد کتاب چاپی و خطی زندگی‌نامه کلینی استخراج و ذکر شده است که در نوع خود جامع‌ترین شرح حال محسوب می‌شود. همچنین ر.ک: الکافی؛ المقدمة، ج ۱، ص ۱۵-۱۸۵ (ط - دارالحديث). ثامر العمیدی؛ حیاة الشیخ الكلینی؛ قم: دار الحديث، نرم‌افزار ثقة‌الاسلام کلینی، مؤسسه نور.

یک سطرِ حدیث «لاتنقض الیقین ابدا بالشک»^۱ انجام داده‌اند، قاعده استصحاب و فروعات آن را استخراج و با حذف مکررات آن، پنجاه جلد کتاب و رساله به نگارش درآورده‌اند؛ روشن است همه این مطالب را عقل از این روایت استنباط کرده است.^۲ بنابراین روایات سیاسی نیز این ظرفیت بالقوه را دارد که نظریه‌ها و مباحث سیاسی کاربردی و روزآمد از آنها استنباط و استخراج شود. تجمیع روایات سیاسی و طبقه‌بندی آنها و عرضه آن به صورت مرجع روایی به جامعه علمی، نخستین گام در تحقق این ایده ارزشمند است؛ چراکه تنها راه دستیابی به نظریه‌های منطبق با فطرت انسانی، رجوع و تمسک به آموزه‌های وحیانی و سخنان نورانی معصومین علیهم‌السلام است؛ آموزه‌هایی که علم را با عمل پیوند زده و با ترسیم حکومت مطلوب و ابداع نظریه‌ها و نظام سیاسی کارآمد، تحقق مدینه فاضله در جامعه بشری را نوید می‌دهد. نتیجه اینکه استخراج نظریه‌های عمیق علمی از احادیث سیاسی شیعه و تئوری‌سازی و نظریه‌پردازی سیاسی با تأکید بر روایات، امری ممکن و مستلزم همت و توجه عالمان سیاسی به آنهاست. اثر حاضر در راستای طرح کلان‌پروژه موسوعه احادیث سیاسی شیعه تهیه شده است؛ طرحی که نگارنده آن را به پژوهشکده ارائه نمود و از روایات

۱. وسائل الشیعة؛ ج ۱، ص ۲۴۵، ابواب نواقض وضو، باب ۱، ح ۱.

۲. عبدالله جوادی آملی؛ درس تفسیر قرآن (سوره یس)، ۱۳۹۲/۱۱/۲۸. ایشان در جای دیگر می‌فرماید: «بخش وسیع مکاسب مرحوم شیخ با یک روایت عروه واثقی حل شده است ... یک روایت را وقتی به دست مرحوم صاحب جواهر دادید، به دست مرحوم آخوند دادید، به دست مرحوم شیخ دادید، اینها "یشرو لنا دفتان النقول"، این همه مطالب را از همین روایت در آوردند. این "رُفِعَ عَنْ أَقْتِي تَسَع" (محمداً باقر مجلسی؛ بحار الأنوار؛ ج ۷۴، ص ۱۵۵-۱۵۶) بیش از یک خط نیست. این همه مطالب عمیق برانت اصول را همه از همین یک خط در آوردند» (عبدالله جوادی آملی؛ درس تفسیر قرآن، ۱۳۸۷/۸/۱).

بزرگ‌ترین جامع حدیثی شیعی، بحار الانوار آغاز شد و اکنون در ادامه آن، احادیث سیاسی کافی به عنوان معتبرترین کتاب روایی شیعه به جامعه علمی عرضه می‌گردد. اثر حاضر بر اساس بررسی تمام روایات کتاب کافی صورت گرفته و با مطالعه دقیق و مکرر روایات، نکات سیاسی آن استخراج و در ابواب مربوطه ذکر شده است. لذا می‌توان ادعا کرد که پژوهش حاضر در نوع خود اثری جامع است و با مطالعه آن می‌توان به تمام مباحث و روایات سیاسی کافی دست یافت.

این اثر به سبک وسائل الشیعه تدوین یافته و با الگوگیری از کتاب وسائل الشیعه سعی بر این بوده است که مطالب سیاسی از متن روایات استخراج و با طبقه‌بندی و چینش منطقی در فصول هشتگانه ارائه گردد. با توجه به جایگاه منبع بودن اثر حاضر برای دانش‌پژوهان علوم و فقه سیاسی از رجوع به شرح کافی در توضیح احادیث و نیز از تقریب استدلال به آنها صرف نظر شده و مانند وسائل الشیعه تنها به ذکر عناوین و متن روایات مربوطه بسنده شده است. قبل از مطالعه کتاب درباره کیفیت استنباط و استخراج عناوین سیاسی از احادیث کافی چند نکته مستلزم یادآوری است:

۱. چنانچه اشاره شد، کیفیت تدوین این اثر فقط بر مبنای استنباط عناوین از احادیث کتاب کافی صورت گرفته و با توجه به مرجع بودن آن از شرح و توضیح احادیث خودداری شده است.

۲. شیوه استفاده از روایات همان شیوه و روش رایج در فقه استدلالی بوده است؛ روشی که احکام فقهی بر اساس آن استنباط می‌گردد. در این اثر علاوه بر تمسک به نص و ظاهر روایات از استناد به اطلاق و عموم احادیث نیز غفلت نشده است؛ چراکه با کنارگذاشتن اطلاق و عموم روایات، باب اجتهاد منسد می‌شود و

دست مجتهد و محقق از استناد به احادیث و استفاده از روایات کوتاه خواهد شد. لذا در این اثر از این روش اجتهادی استفاده شده و در مواردی استنباط مطالب از راه استناد به عموم و اطلاق روایات صورت گرفته است.

۳. باید توجه داشت یک حدیث طولانی و حتی یک روایت مختصر ممکن است مشتمل بر چندین موضوع و مطلب سیاسی یا غیر سیاسی باشد. بدیهی است چنین احادیثی باید تقطیع و به موضوعات جزئی تر تقسیم شده، ذیل چندین عنوان قرار گیرد. البته در تقطیع روایات سعی بر این بوده که انتساب آن به امام و نیز فضای صدور حدیث و معنای آن دستخوش تغییر واقع نشود؛ بنابراین با توجه به این نکته، این اشکال که چرا یک حدیث چندین مرتبه در این کتاب تکرار شده، موضوعاً منتفی خواهد بود؛ زیرا روش علمی و بحث اجتهادی اقتضا می کند در هر موردی تنها به محل شاهد، استناد جسته و از ذکر بقیه مطالب آن خودداری شود و مطالب دیگر حدیث به محل مناسب خود احاله گردد.

۴. مطلب دیگر وجود احادیث متعدد در موضوع واحد است. کتاب شریف کافی در برخی موارد موضوع واحدی را از روایات متعدد نقل می کند؛ چون بدیهی است که امام علیه السلام ممکن است در مناسبت های مختلف موضوع واحدی را با عبارات مختلف بیان کرده باشد یا اینکه موضوع واحد را روایات متعدد از یک یا چند امام روایت کرده باشند. لذا لازم است تعدد روایت در موضوع واحد مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا تعدد روایت می تواند مشتمل بر آثار مفید و مثبتی مانند تواتر یا استفاضه روایت باشد و موجب استحکام مطلب و اطمینان به مفاد روایت گردد؛ بنابراین نمی توان تعدد روایات در موضوع واحد را به حساب تکرار روایت گذاشت و از ذکر آنها صرف نظر نمود. با توجه به مطلب فوق در این اثر سعی بر آن بوده که در نقل روایات مشابه اگر متن آنها یکسان بوده باشد، یک مورد از آنها

ذکر و بقیه در پاورقی آدرس دهی شود و اگر روایات متعدد در موضوع واحد دارای متن متفاوت و اضافاتی در عبارت باشند، هر دو روایت ذکر شود. لذا تفاوت تعبیر و وجود اضافات در متن برخی از احادیث مشابه، دلیل ذکر این گونه روایات مشابه ذیل عنوان واحد می باشد.

۵. نکته دیگر این است که برخی از صفات حاکم اسلامی مانند راستگویی و تواضع از روایاتی استفاده شده است که این صفات را از جمله شرایط تحقق و فعلیت یافتن نبوت پیامبران معرفی کرده است؛ در این گونه صفات باید توجه داشت: اولاً این صفات اختصاص به پیامبر ندارد و از قبیل اوصافی مانند عصمت نیست که از خصائص پیامبر و امام باشد؛ بنابراین سزاوار و حتی لازم است که دیگران به ویژه حاکمان متصف به این اوصاف بوده باشند. ثانیاً چنین صفاتی قابل تعمیم به حاکم اسلامی از راه تنقیح مناط است؛ زیرا در روایات مزبور وجود و تحقق این صفات در پیامبران برای تربیت و مدیریت بهینه جامعه بشری امری لازم و ضروری شمرده شده است، ازاین رو حاکم اسلامی نیز که وظیفه تربیت و مدیریت جامعه اسلامی را بر عهده دارد، لازم است متصف به این اوصاف باشد. ثالثاً اسوه و الگو بودن پیامبر و امام برای دیگران به ویژه برای حاکمان، مقتضی این است که اگر پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یا امام عَلَيْهِ السَّلَام دارای صفتی بود که در تدبیر جامعه نقش اساسی دارد، جانشینان و حاکمان بعد از آنها نیز با توجه به لزوم تأسی آنها به پیامبر و امام، باید متصف به این اوصاف بوده باشند تا بتوانند جامعه اسلامی را به خوبی تدبیر نمایند.

همچنین در اثبات برخی دیگر از صفات حاکم اسلامی از عموم و اطلاق روایات استفاده شده است؛ چون وقتی روایت به طور مطلق وصفی مانند سخاوت را در مؤمن امری لازم می داند، قهراً اطلاق و عموم این روایات شامل حاکم

اسلامی نیز می‌شود. روشن است جمود بر نص و پرهیز از تمسک به عموم و اطلاق روایات نوعی قول به انسداد علمی در باب فقه سیاسی را به دنبال دارد و با این طرز تلقی، استفاده مطالب سیاسی از روایات غیر ممکن خواهد شد. علاوه بر آنچه گفته شد، وجود صفات حسنه در حاکم از اموری بدیهی و مفروغ‌ عنه است؛ زیرا در صورت دوران امر بین حاکم واجد اوصاف حسنه و حاکم فاقد اوصاف حسنه عقل از راه اولویت قطعی واجد این صفات را مقدم بر فاقد آن می‌داند و روایات مزبور از باب تأکید بر این موضوع و ارشاد به این حکم عقل خواهد بود.

مطلب دیگر درباره اعتبارسنجی روایات است. چنان‌که می‌دانیم، در علم‌الحديث اعتبار احادیث با اسناد آنها سنجیده می‌شود و هرچه سند حدیث معتبر و قوی باشد، حدیث از اعتبار و حجیت و مقبولیت بیشتری برخوردار خواهد بود. در یک تقسیم‌بندی کلی علمای رجال و درایه احادیث را به چهار قسم تقسیم کرده‌اند که عبارت‌اند از: ۱. حدیث صحیح: به روایتی گفته می‌شود که سند آن به واسطه عدل ضابط امامی از عدل ضابط امامی دیگر در تمام طبقات نقل شود تا اینکه سند به امام معصوم برسد؛ ۲. حدیث حسن: روایتی است که آن را امامی ممدوح نقل کرده باشد بدون اینکه در کتب رجالی به عدالت او تصریح شده باشد، اعم از اینکه همه راویان حدیث دارای چنین وصفی باشند یا بعضی از آنها؛ ۳. حدیث موثق: روایتی است که در سند آن شخص یا اشخاصی وجود داشته باشند که با وجود فساد عقیده آنها (یعنی غیر امامی بودن)، اصحاب امامیه بر وثاقت آنها تصریح کرده باشند؛ ۴. حدیث ضعیف: حدیثی است که راوی آن امامی عدل یا ممدوح یا ثقه نباشد.^۱ البته حدیث ضعیف خود اقسامی دارد که در

۱. الفوائد الرجالية؛ ص ۱۸۳-۱۸۸.

جای خود از آنها بحث شده است.^۱ یادآور می‌شود محدث مشهور شیعه مرحوم علامه مجلسی در مرآة العقول که شرح روایات اصول و فروع و روضه کافی است، اسناد تمام روایات کافی را بر مبنای طبقه‌بندی معروف ارزشگذاری نموده و اعتبار احادیث کافی را به چهار قسم صحیح، حسن، موثق و ضعیف (و مجهول) تقسیم کرده است.^۲

در خصوص سازماندهی اثر حاضر لازم است ذکر شود که مطالب آن در هشت فصل تهیه و تنظیم شده است و هر فصل آن مشتمل بر مباحث متعدد و مدخل‌های کلی و جزئی فراوان است.^۳

فصل اول واکاوی رابطه دین و سیاست را بر عهده دارد و ذیل آن عناوینی از قبیل پیوند دین و سیاست در اموری مانند نبوت و حکمرانی دو هدیه الهی به پیامبران ابراهیمی، دینداری و امامت، محوریت امام در جامعه دینی، امتداد امامت تا جهان آخرت، عبادت و سیاست، عبادت و ولایت، دعا و سیاست، اخلاص در سیاست، غدیر و عاشورا نماد سیاست در اسلام، نقش و تأثیر ماوراء طبیعت در سیاست و حکومت و نیز اصول و مبانی سیاست در حکومت اسلامی و مباحث زیرمجموعه آن بحث شده است.

فصل دوم مباحث حکومت و رهبری را ذیل عناوینی چون ضرورت اجتماع (فلسفه تشکیل جامعه)، ضرورت حکومت، ضرورت وجود امام (و حاکم) در

۱. برخی از علمای علم درایه و رجال اقسام حدیث ضعیف را سیزده قسم دانسته‌اند. (ر.ک: منتهی المقال فی الدرایه و الرجال؛ ص ۶۹-۸۰. همچنین ر.ک: الشافی فی شرح اصول الکافی؛ ج ۱، ص ۱۲-۱۴.
 ۲. محمدباقر مجلسی؛ مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول؛ ج ۲، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۴ ق.

۳. گفتنی است در این اثر قریب ۶۵۰ عنوان سیاسی از روایات کافی استنباط و استخراج شده است.

جامعه، جایگاه امامت و ولایت در دین، اهداف حکومت، وحدت رهبری، اوصاف و شرایط حاکم اسلامی (شرایط و صفات ایجابی و سلبی) و شرایط و صفات کارگزاران مورد بحث قرار داده است.

فصل سوم انواع حکومت را در موضوعاتی مانند معیارهای طبقه‌بندی حکومت‌ها، حکومت عدل و مصادیق آن (حکومت پیامبران، حکومت امام معصوم علیه السلام، حکومت و خلافت علی علیه السلام، حکومت امام زمان علیه السلام، ویژگی‌های حکومت امام زمان علیه السلام، حکومت فقیه جامع‌الشرایط)، حکومت جور، عدم مشروعیت امامت و حکومت ظالم، عوامل سلطه‌اشرا بر جامعه، نکوهش حاکم جائر، خلافت به شیوه اهل سنت (حکومت بنی‌امیه، حکومت معاویه، حکومت بنی‌عباس)، انحطاط حکمرانی در آخرالزمان، سلطنت زنان و امارت کودکان در آخرالزمان، آثار حکومت جور در جامعه، فرجام حاکمان جائر، تعامل با حاکم جائر (شامل تعامل اثباتی و سلبی)، نمونه‌های تاریخی پذیرش ولایت جائر، شرایط قیام علیه حکومت جور و تشکیل حکومت عدل، تقیه در حکومت جور (تقیه اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله، تقیه اصحاب ائمه علیهم السلام، تقیه ائمه علیهم السلام) در خود جای داده است.

فصل چهارم مشتمل بر مباحث حقوق و وظایف حاکم و مردم در سه قسمت حقوق متقابل حاکم و مردم، حقوق حاکم بر مردم (وظایف مردم در حکومت اسلامی) و حقوق مردم بر حاکم (وظایف حاکم اسلامی) و عناوین زیرمجموعه آن می‌باشد.

فصل پنجم درباره اقتصاد حکومت اسلامی است و ذیل آن مباحثی مانند ارتباط صلاح و فساد جامعه با کیفیت مدیریت مالی، وابستگی اوج ترقی و کمال جامعه به مدیریت مالی و اقتصادی، ترغیب مسلمانان به تجارت و تحصیل

ثروت، نکوهش فقر، نکوهش بیکاری و بار جامعه بودن و برخی از سیاست‌های اقتصادی حکومت اسلامی از قبیل نظارت و تنظیم بازار، جواز اخذ ربا از کافر، مقابله با احتکار و بررسی منابع مالی حکومت اسلامی و مصارف آن طبقه‌بندی و ارائه شده است.

فصل ششم قضاوت در حکومت اسلامی را مورد بحث قرار داده است و مشتمل بر موضوعاتی مانند اهمیت و جایگاه قضاوت در اسلام، جامعیت قوانین قضایی اسلام، اقسام قضات، نصب عام قضات از سوی امام معصوم علیه السلام و مباحث اساسی در قضاوت اسلامی (شرایط قاضی، آداب قضاوت) (حدیث جامع در آداب قضاوت) حقوق مجرمان، حدود، عفو حدود، تعزیرات، زندان، رشوه، قضاوت جور و... می‌باشد.

فصل هفتم درباره جهاد است و درباره عناوین فلسفه جهاد در اسلام، اهمیت و جایگاه جهاد در اسلام، وجوب جهاد، نقش قدرت (نظامی و انتظامی) در اصلاح جامعه، توأمان بودن نقش قدرت نظامی و قدرت دیپلماسی و فرهنگی، تقدیس شهید و شهادت، اوصاف مجاهدان، نقش اراده و مشیت الهی در جنگ و صلح، شرایط جهاد، آداب جهاد، انواع جهاد، آثار ترک جهاد، سیاست خارجی، آموزش و آمادگی نظامی، مؤلفه قلوبهم، اهل ذمه، احکام اسیران، بغی و خروج بر امام، امان، صلح، امر به معروف و نهی از منکر و... به بحث و بررسی پرداخته است.

فصل هشتم درباره بقا و زوال حکومت می‌باشد که مشتمل بر دو بخش علل و عوامل بقای حکومت و علل و عوامل زوال حکومت است.

گفتنی است نسخه‌ای از کافی که احادیث این اثر از آن اقتباس گردیده عبارت است از: «کلینی، محمد بن یعقوب؛ الکافی؛ ج ۲، تهران: دارالکتب الاسلامیه،

در پایان از رهنمودهای علمی حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر نجف لکزایی و اهتمام ایشان در به ثمر نشستن تحقیق حاضر کمال تشکر را دارم؛ همچنین از همکاری و مساعدت رئیس پژوهشکده علوم سیاسی جناب آقای دکتر میراحمدی و نیز مدیر گروه فقه سیاسی جناب آقای ایزدهی و ناظر علمی پروژه جناب آقای شریعتی تشکر و قدردانی می نمایم.

ابوالفضل سلطان محمدی

فصل اول

دین و سیاست

۱. ویژگی‌های دین اسلام

۱-۱. دعوت به وحدت و برادری

حدیث ۱: «... عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: خَطَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام بِهَذِهِ الْخُطْبَةِ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ أَحْمَدُهُ وَاسْتَعِينُهُ وَاسْتَغْفِرُهُ وَاسْتَهْدِيهِ وَأُؤْمِنُ بِهِ وَاتَّوَكَّلُ عَلَيْهِ... أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ الْإِسْلَامَ صِرَاطاً مُنِيرَ الْأَعْلَامِ، مُشْرِقَ الْمَنَارِ فِيهِ تَأْتَلِفُ الْقُلُوبُ، وَعَلَيْهِ تَأَخَى الْإِخْوَانُ...»^۱ امام باقر عليه السلام فرمود: امیرالمؤمنین عليه السلام این خطبه را خواند و در آن فرمود: «الْحَمْدُ لِلَّهِ أَحْمَدُهُ وَاسْتَعِينُهُ وَاسْتَغْفِرُهُ وَاسْتَهْدِيهِ وَأُؤْمِنُ بِهِ وَاتَّوَكَّلُ عَلَيْهِ...». اما بعد، به راستی خدای عزوجل دین اسلام را راهی قرار داد که نشانه‌های آن آشکار، چراغ آن پرنور است، مایه اتحاد دل‌ها و اساس برادری است... .

۱-۲. منبع خیر و حق

حدیث ۱: «عَنْ يُونُسَ قَالَ: ... أَنَّ الْإِسْلَامَ يَقْرُبُ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ وَ مِنْ كُلِّ حَقٍّ وَ

۱. فروع کافی؛ ج ۳، ص ۳۷۱، ح ۳.